

En vägvisare för barnets århundrade

Berättelse

En ovanlig start

Ellen Key föddes 1849 på gården Sundsholm i Småland, i en familj där politik och idéer hörde till vardagen. Hennes far var riksdagsman, och de samtal hon hörde hemma gav henne tidigt en känsla för samhällsfrågor. Något som däremot skulle forma henne ännu mer var att hon aldrig gick i en vanlig skola. I stället bildade hon sig själv genom att läsa i familjens stora bibliotek. Den fria och självständiga inläringen, utan tvång och utan stränga lärare, blev en erfarenhet som hon senare skulle göra till en hel filosofi.

Från gård till storstad

När Ellen var omkring trettio år drabbades familjen av ekonomiska svårigheter, vilket innebar att gården måste säljas. Hon flyttade till Stockholm och tvingades försörja sig själv. Hon arbetade som lärare vid en flickskola och höll dessutom föreläsningar för arbetare på kvällarna. Trots att hon själv saknade traditionell skolbakgrund blev hon en uppskattad lärare, följaktligen inte för att hon kunde rabbla fakta, utan för att hon mötte sina elever som tänkande människor.

Barnets århundrade

Med åren växte författaren Ellen Key fram. Hon skrev om kärlek, äktenskap, kvinnors villkor och uppfostran. År 1900 kom det verk som gjorde henne världsberömd: *Barnets århundrade*. Titeln var ett slags löfte och en utmaning. Det nya seklet, menade hon, borde bli den tid då samhället äntligen satte barnet i centrum.

Hennes budskap var radikalt för sin tid. Skolan var ofta sträng, och äga var tillåten. Mot detta ställde Ellen Key en helt annan syn: barn skulle inte tuktas utan vägledas, och de skulle få utvecklas i sin egen takt. Hon liknade barnet vid en växt som behöver ljus och näring för att blomma, vilket innebär att den vuxnes uppgift inte är att tvinga fram något, utan att skapa goda villkor. Många reagerade med ilska, men hennes ord nådde långt utanför Sverige, och boken översattes till en rad språk.

En egen röst i kvinnofrågan

Ellen Key var också en tidig förespråkare för kvinnlig rösträtt. Samtidigt intog hon en egen och omdiskuterad hållning. Å ena sidan krävde hon att kvinnor skulle få samma politiska rättigheter som män. Å andra sidan menade hon att kvinnor inte borde sträva efter att bli kopior av män, utan att deras särskilda erfarenheter, inte minst som mödrar, behövdes i samhället. Den ståndpunkten väckte debatt redan då och diskuteras fortfarande.

Strand och eftermälet

På äldre dagar lät Ellen Key bygga huset Strand vid sjön Vättern, nära berget Omberg. Där tog hon emot gäster, läste och skrev fram till sin död 1926. Hennes liv rymmer en tydlig linje: tron på

individens frihet och på varje människas rätt att växa. Trots detta blev hon aldrig en person som alla höll med om. Hennes idéer både hyllades och kritiserades, vilket kanske är det tydligaste tecknet på att de betydde något. Tanken att ett barn är värdefullt i sig och har rätt till frihet lever vidare i skolor långt bortom hennes egen tid.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
självständig	som tänker och klarar sig på egen hand
filosofi	ett genomtänkt sätt att se på något
ekonomiska svårigheter	problem med pengar
försörja sig	tjäna sina egna pengar att leva på
uppskattad	omtyckt, värderad av andra
radikal	som vill ändra mycket, går långt
aga	att slå barn som straff (förr tillåtet)
tukta	uppfostra hårt med straff
vägleda	visa vägen och hjälpa, utan tvång
förespråkare	någon som kämpar för en sak
ståndpunkt	en bestämd åsikt
eftermäle	hur man minns någon efter döden
hylla	prisa, säga mycket gott om

Läsförståelsefrågor

1. Vad var ovanligt med Ellen Keys egen utbildning?
 1. Hon studerade vid ett universitet utomlands.
 2. Hon bildade sig själv genom att läsa hemma.
 3. Hon gick i en mycket sträng internatskola.
2. Hur påverkade familjens ekonomi Ellens liv?
 1. Hon blev rik och behövde aldrig arbeta.
 2. Hon ärvde gården och bodde kvar i Småland.
 3. Gården såldes och hon fick försörja sig själv i Stockholm.
3. Varför uppskattades Ellen som lärare?
 1. Hon mötte eleverna som tänkande människor.
 2. Hon lät eleverna lära sig fakta utantill.
 3. Hon var sträng och krävande.
4. Vad var huvudtanken i *Barnets århundrade*?
 1. Att skolan borde bli ännu strängare.
 2. Att det nya seklet borde sätta barnet i centrum.
 3. Att barn borde börja arbeta tidigt.
5. Hur såg Ellen Key på den vuxnes roll i barnets utveckling?
 1. Den vuxne ska tvinga fram resultat.
 2. Den vuxne ska skapa goda villkor så att barnet kan växa.
 3. Den vuxne ska låta barnet vara helt ensamt.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Ellen Key ville att kvinnor skulle få rösträtt.
 2. Alla höll med om Ellen Keys idéer.
 3. Ellen Key skrev sina böcker på engelska.
 4. Ellen Key arbetade som lärare innan hon blev känd författare.
7. Förklara med egna ord vad Ellen menade med att barnet är som en växt. (Öppen fråga)
8. Varför var Ellens syn på skolan radikal just på den tiden?
9. På vilket sätt var Ellens hållning i kvinnofrågan "egen" och omdiskuterad? (Öppen fråga)
10. Vad gjorde Ellen Key under sina sista år på Strand?
11. Texten säger att det är ett "tecken" på att hennes idéer betydde något att de både hyllades och kritiserades. Hur ska man förstå det?

12. Varför kan man säga att Ellens idéer “lever vidare”? (Öppen fråga)

Diskussionsfrågor

- Ellen Key ville sätta “barnet i centrum”. Vad innebär det i en skola, tycker du? Märks det i skolan i dag?
- Hon menade att barn ska vägledas i stället för att tvingas. Var går gränsen mellan frihet och regler för barn?
- Ellens åsikt att kvinnor inte ska bli “kopior av män” diskuteras fortfarande. Vilka argument finns för och emot en sådan tanke?
- Idéer som väcker både hyllning och ilska sägs ofta vara viktiga. Håller du med? Ge ett exempel.
- **Skriv (5–6 meningar):** Beskriv en idé eller en person som har förändrat hur du ser på skola eller barn. Förklara vad förändringen bestod i och varför den var viktig för dig.